

Régészeti topográfia adatok Miskolc történetéhez az őskőkortól a késő középkorig

Lengyel György–Pusztainé Fischl Klára–Ringer Árpád

Bevezetés

Tanulmányunkban a Miskolc közigazgatási határán belül eddig regisztrált 128 régészeti lelőhely tükrében nyújtunk adalékokat a város történetéhez, illetve végezzük el a lelőhelyek térképi topográfiai, domborzati- és felszínforma-típusok szerinti eloszlásának értékelését.

Őskőkor (1. térkép; Ringer Árpád)

Az őskőkor (paleolitikum) újabb kronológia felfogása az alapvető különbséget az idősebb (korai- és alsó-paleolitikum, i. e. 130 ezer évig tartó periódus) és a fiatalabb (középső- és felső-paleolitikum i. e. 130 és 10 ezer évek közötti időszak) része között látja. A fiatalabb őskőkorban a középső- és felső-paleolitikum között lényeges tényező a neandervölgyit felváltó modern ember megjelenése, számos újítást honosítva meg a mindennapi kő- és csonteszközök készítésében, a társadalmi és szellemi kultúrában.

Idősebb-őskőkor (Ringer Árpád)

A magyarországi régibb kőkor régészetének és őstörténet-tudományának miskolci megszületéséhez vezető Bársony-házi „szakócákát” Herman Ottó a jégkor elejéről származtatta, s *Chelléen*-típusúaknak, vagyis a mai *Acheul*-kultúra legidősebb fázisához tartozónak írta le. E kőszerszámok különlegessége, hogy hasonmásaikat mindmáig nem ismerjük. Az első valóban idősebb őskőkori kőeszközök felismerésére az 1891. évi nevezetes leletek után csak mintegy száz évvel került sor. Ezek az Avas-hegy tetejéről a felszíni leletek gyűjtésével, majd az 1970-es években megkezdődött lakótelep-építkezések során végzett megelőző feltárásokkal kerültek a miskolci Herman Ottó Múzeum gyűjteményébe (34, 35, 109, 114, 115). A pleisztocén idősebb szakaszaiból származó avasi szakócák és kavics-eszközök arra utalnak, hogy az Európa-szerte ismert legidősebb két őskőkori kőeszköz- készítési hagyomány népessége egyaránt megtelepedett Miskolc területén. Később a város északi határrészében, a Kiskőbánya egyik lelőhelyén kerültek elő az avasiakhoz hasonló archaikus kavicseszközök. E lelőhelyen végzett ásatáson az idős őskőkori leletanyagot szolgáltatató réteg felett egy jóval fiatalabb, a németországi Weimar melletti Ehringsdorf lelőhelyről elnevezett *Ehringsdorf*-kultúráéhoz hasonló pattintott kőszerszámok is felszínre bukkantak.¹

Középső-őskőkor (Ringer Árpád)

A középső-paleolitikumból először a dél-bükki Suba-lyukból feltárt ún. tipikus *Moustéri*-kultúrát említhetjük. Ennek a cserépfalui legfontosabb lelőhelyéről ismertté vált sajátos kultúrának az emlékeiket az egyik miskolci barlangból, a Büdös-pestből (12) is sikerült kimutatni.²

¹ RINGER 2001; RINGER 1996b

² MESTER 1989; MESTER 2001

A középső-őskőkor további két, a miskolci Bükk-vidéken élt jellegzetes műveltsége a *Bábony-* és *Taubach*-kultúra (10, 12, 56, 90). Az előbbi jellegzetességei a főként bükkszentlászlói „üveges kvarcporfirból” ún. bifaciális technikával kidolgozott, a közép-európai *Micoquien*hez hasonló kőszerszám típusok. Ezeket különféle ún. levéleszközök kísérik. A kultúra leletei barlangi lelőhelyekről is előkerültek. Az utóbbi középső-paleolit műveltség Európa középső területein elterjedt el, Weimar-Taubachtól a Bükk hegységig. Kavicsnyersanyag használata és archaikus technológiai jellemzői mellett igen korán megjelenő felső-őskőkori kőszerszám-típusok kölcsönöznek egészen egyedi karaktert ennek a műveltségnek. A Poprád-völgyi ganovcei/gánóci lelőhelyről származó embertani maradvány tanúsága szerint a sajátos őskőkori régészeti kultúra a neandervölgyi embertani típushoz tartozott.³

A *Moustéri*-kultúrának a Suba-lyuk felső kultúrrétegéből leírt sajátos Közép-európai *Charentien*-változatát szintén a Büdös-pestből sikerült kimutatni. A Suba-lyuk 11. rétegéből feltárt embertani maradványok szerint e kultúra hordozója a neandervölgyi ember volt. A Bükk hegység középső-őskőkornak különleges archaeológiai emlékei a dunántúli *Jankovich*-kultúra tipikus leletanyaga a Háromkúti-barlangból (66). Nagy valószínűséggel korban a középső- és felső-őskőkor közötti átmeneti szakaszhoz tartozik a Súlyom-kúti-sziklaüreg, vagy Vidróczky-barlang (107) néhány paleolit lelete. Közülük két jellegzetes *Moustéri*-típusú kőszerszám sajátos pettyes, Jura-kori tűzkőből készült. Ennek földtani forrása a dél-lengyelországi Szent-Kereszt-hegységben található, közel 400 km-re a Bükk-től. A nevezetes Szeleta-barlangból a középső- és felső-paleolitikum közötti átmenetet két különböző „kőipar” is példázta (90). Az egyikük uralkodó nyersanyaga a helyi, Garadna-völgyi vörös porfir, ami valószínűleg a népesség izolált életmódjára utal.⁴

Az elmúlt másfél évtized kutatásai fényében 45 000–30 000 év közt célszerűnek látszik egy középsőből a felső-paleolitikumba való átmeneti időszakot megkülönböztetni, a késői középső-őskőkort. Ez a neandervölgyi és a modern ember együttélésének s ma már elfogadottan valószínűsített keveredésének és kulturális kölcsönhatásának az ideje. A középső-őskőkortól kezdve a neolitikumig, sőt a középkorig használt kovakőbányákat – mint fentebb erről már szóltunk – az Avas-tetőről és Avas-Tűzkövesről sikerült feltárni (109).⁵

Korai felső-paleolitikum (Ringer Árpád)

A Bükk hegység nemzetközi hírű őskőkori műveltsége az esztétikusan megmunkált levél alakú kőszerszámokkal és különösen fejlett ún. felső-őskőkori pengékészítéssel jellemzett *Szeleta*-kultúra (8, 39, 40, 56, 90). A számos – egészen speciális sajátosságot hordozó – műveltség kora, mai ismereteink szerint, napjaink előtt 38 000–22 000 év közé valószínűsíthető. „Korai kultúrája” még a középső- és felső-paleolitikum közötti átmenetre, fejlett szintje” pedig a felső-paleolitikum fiatalabb szakaszára esik.⁶

A város területén a Görömböly-tapolcai-sziklaüregben az *Aurignac*-kultúra emlékei a Harsányi-elágásnál, illetve a Herman Ottó-barlangban és a volt Molotov utcában pedig laminarizált jellegzetes felső-paleolit technológiai és tipológiai sajátosságokat mutató leletanyag

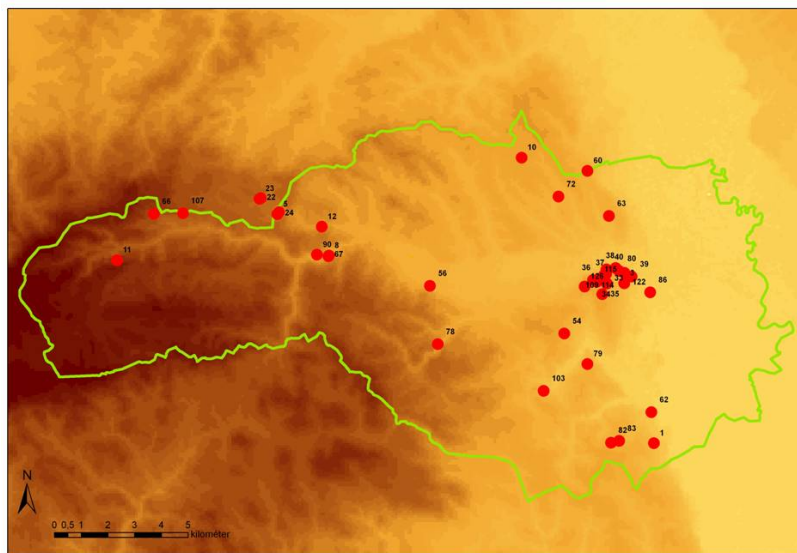
³ RINGER–MONCEL 2003; RINGER 1983

⁴ RINGER 2001; MESTER 2001; MESTER 2000; RINGER 2011

⁵ RINGER 1993

⁶ RINGER 2011

vált ismertté.⁷ Ez utóbbi lelőhelyen *Aurignacien*-retusú pengék mellett egy sajátos levéleszköz is előkerült.⁸ (103, 62, 67, 80)

1. térkép: Miskolc földjének ősköri lelőhelyei

Késői felső-paleolitikum (Lengyel György)

A felső-paleolitikum késői szakaszát a *Gravetti*-kultúra megjelenésétől számítjuk Magyarországon.⁹ Kora a 28 és 13 ezer napjaink előtti évek közé keltezhető.¹⁰ A *Gravetti*-kultúra (28–26 ezer éves) jellegzetes eszközei a pengékből készített vésők, vakarók, tompított hátú kis méretű pengék és pengehegyek (*Gravette*- és *mikrogravette*-hegy, és a *fléchette*). Miskolc területén eddig egyedül a Herman Ottó-barlang (67) tartalmazhatott idős *Gravetti*-leleteket.¹¹

A Szeleta-barlang (90) felső szintjeinek leleteit a Gravettinél fiatalabb, a *Gravetti*-kőeszközök és a levélhegyek együttes megjelenése alapján, a kb. 24–21 ezer éves Levélhegyes *Gravetti*-kultúrához sorolták.¹² Kőeszköz-típológia alapján egy nem *Gravetti*-eszköztípusokból álló leletanyag is található a Sajó völgyében, Miskolc Rózsás-hegy (60).¹³ Jellegzetes eszközei a rövid vaskos vakarók, melyek feltételezhetően az *Epi-Aurignaci*-kultúrához tartoznak (kb. 24–18 ezer éves).¹⁴ A következő régészeti kultúra nyomai Miskolcon a 18–13 ezer éves *Epi-Gravetti*-hez tartoznak. Jellemzői a tompított hátú apró pengék és a geometrikus mikrolitok. A

⁷ RINGER 2001

⁸ RINGER 2011

⁹ GÁBORI 1964

¹⁰ LENGYEL 2008–2009

¹¹ SZOLYÁK 2008–2009/a

¹² SIMÁN 1995

¹³ RINGER–LENGYEL 2001

¹⁴ LENGYEL 2004

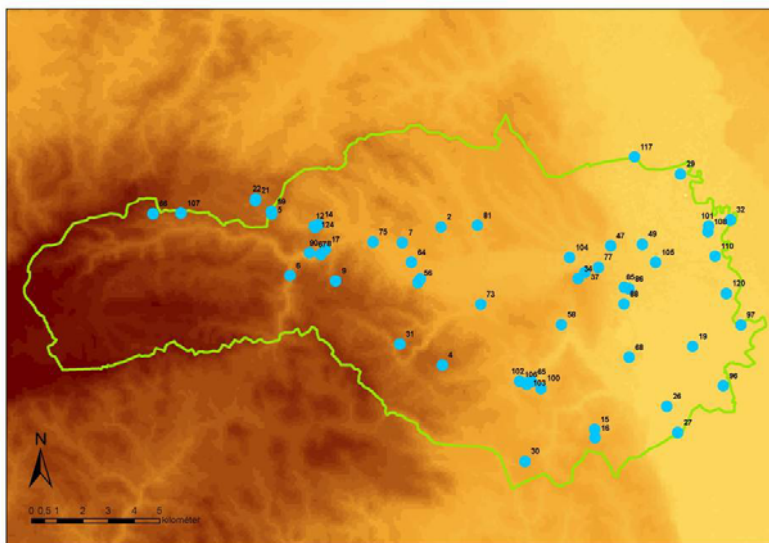
Herman Ottó-barlang (67) revíziója hozott olyan eredményeket, melyek *Epi-Gravetti*-megtelepedésre utalnak.¹⁵

Fiatalabb őskor (2. térkép; P. Fischl Klára)

Újkőkör

Az Alföld északi fele és a Felső-Tisza-vidéknek a neolitizációja, élelemtermelő, letelepedett életmódra való áttérése a 6. évezred közepén zajlott le. A mai Miskolc környéke egy kicsit később, a vonaldíszes kerámia kultúrája csoportokra bomlásának idején válik lakóterületté. A Tiszadob-csoport és a fiatalabb Bükk-kultúra leletei nagy számban ismertek innen.¹⁶ A bükki barlangokban elsősorban a Bükk-kultúra leleteit találhatjuk meg, 13 lelőhelyen. Az idősebb tiszadobi leletek elsősorban a város határának síkvidéki területein találhatók (16, 19, 27, 29, 30, 32, 64, 68, 86, 88, 97, 102, 105, 117). A korszak legismertebb miskolci lelőhelye a vasúti Fűtőház mellől ismert, ahol a híres jégkori mamutagyar mellett elsősorban a Tiszadob-csoport leletei, köztük egy lapos testű, letört fejű, meandermintával díszített idol töredéke került elő.

A bükki típusú utánozhatatlan, vékony falú, párhuzamos bekarcolt vonalkötegekkel díszített, gyakran inkrusztált, bomba alakú edények a barlangokban a Bükk hegység paleolitikuma utáni újbóli benépesülését bizonyítják. Számos már az őskorban is lakott lelőhelyről került elő a csoport emlékanyaga (5, 6, 8, 9, 12, 14, 22, 56, 66, 67, 90, 103, 106, 107, 109), de több barlangból csak bükki leletek ismertek (5, 6, 9, 14, 106).

2. térkép: Miskolc régészeti lelőhelyei az újkőkortól a vaskorig

¹⁵ SZOLYÁK 2008–2009/a; SZOLYÁK 2008–2009/b

¹⁶ KALICZ–MAKKAY 1977. 202–203.

Rézkor–bronzkor

Miskolc területén csak két lelőhelyet sorolhatunk a késő rézkori Baden-kultúrához: Rendező-pályaudvar (88) és a 3-as út melletti homokbánya (110).

A Diósgyőri vár területén folytatott ásatások során a kora bronzkor végi – középső bronzkori Hatvan-kultúrába sorolható leletanyagra bukkantak (53). A neolitikum végétől a bronzkor végéig viszonylag csekély számú adat áll rendelkezésre Miskolc tágabb környezetének betelepültségéről. Ugrásszerűen megnő azonban a későbronzkorban (Kr.e. 2. évezred közepétől az első évezred első harmadáig) az ismert lelőhelyek száma. A területen a *Piliny*-, majd a *Kyjatice*-kultúrák telepednek meg¹⁷ Újra benépesül a Bükk hegység és a bükki barlangok számos ilyen korú leletet szolgáltatnak (5, 12, 21, 22, 59, 66, 103). A későbronzkori kultúrák a Bükk hegységben magaslati erődített, földsáncsal és árokkal körülvett településeket hoznak létre. Ezek közül a Miskolc határában található Bükkszentlászló-Nagysánc (31) az egyik legismertebb.¹⁸ Bronzkorinak véljük ásatások hiányában a Leányvár környékén megfigyelhető halomsírokat (30). A Piliny-kultúra urnás temetkezései kerültek elő a Zsolca-várdombi (32) ásatások és Lyukó-völgy (81) területén. A bronzkor késői szakaszából számos szórványos leletet is ismerünk (64, 65, 68, 85, 100, 104).

Vaskor

A késő bronzkor végén a *Kyjatice*-kultúra a Bükk hegységben tovább él, míg ezzel egy időben az Alföld területéről a preszkíta, koravaskori Mezőcsát kultúra leletei kerülnek elő. A preszkíta–szkíta időszak megyei leletanyaga igen gazdag – gondoljunk itt a *Mezőcsát*-kultúra névadó lelőhelyére, a Mezőcsát határában levő Hörcsögös halomra vagy a Csincse határában előkerült zöldsáncpusztai aranyszarvasra. A város területéről azonban csak a Botond utcáról (47) ismerünk egy szkíta temetőrészletet és az Egyetemváros területén kerültek elő egy szkíta település nyomai (58). Pontosán nem meghatározható helyről, a Királydombról (73) ismerünk még korai vaskori leleteket, továbbá hasonló korú emlékegy ismert a Rendező pályaudvar területéről is (88). A Fűtőház már említett lelőhelyén szintén vaskori, a korábbiak alapján valószínűleg korai vaskori lelőhely is található. A későbronzkori népesség a korai vaskori-preszkíta betelepült nomád népcsoportok kapcsolata azonban bizonyos. Ennek eredményeként néhány lelőhely leletanyagáról csak a későbronzkor-korai vaskor (Kr. e. 900–800 körül) időszakába történő datálást tudjuk megállapítani (4, 67, 75, 102).

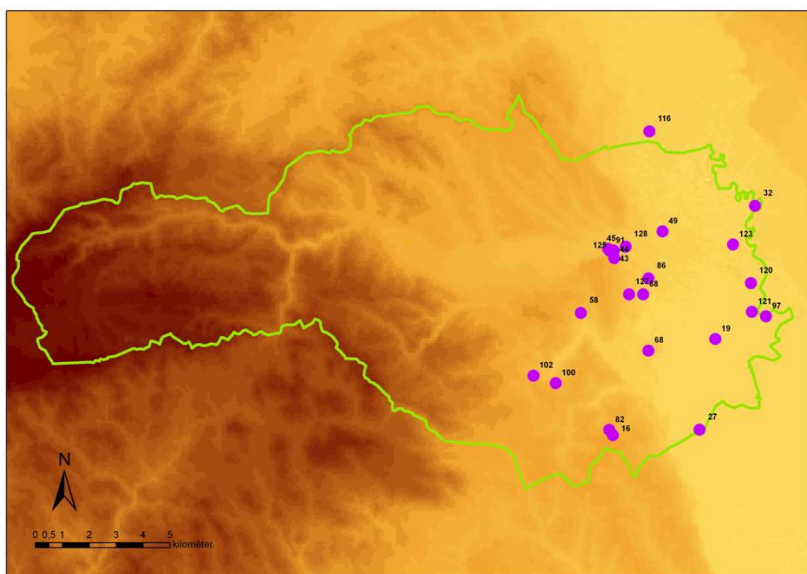
A bükkszentlászlói Nagysánc ma is jól látható magas földsáncait a késővaskorban, a kelta időszakban építik a későbronzkori előzményekre. Az erődített telep területén a 19. században kelta ezüstpénzekből álló éremleletet találtak. E pénzeket az itt lakó törzs neve után Cotinus pénzeknek nevezzük. A kelták leletanyaga került elő még a Barát-hegy területén (7), és szórvány leleteik ismertek még Alsóhámborból (17), Hejőcsabáról (68), a tapolcai Várhegyről (102), a belvárosból az Erzsébet, volt Szabadság térről (91) és a Soltész Nagy Kálmán utcáról is (85). Az M30-as autópályát megelőző régészeti kutatások a 49. lelőhelyen hoztak felszínre vaskori leleteket.

¹⁷ KEMENCZEI 1984

¹⁸ HELLEBRANDT 1992; MATUZ–NOVÁKI 2002; NOVÁKI–SÁRKÖZI–FELD 2007

Császárkor, népvándorlás- és honfoglalás-kor (3. térkép; P. Fischl Klára)

A Kr.u. 1–4. századig terjedő császárkornak nevezett római korban régióink nem tartozott a birodalomhoz, hanem a Dunától keletre eső Barbarikum része volt. Ez időben a Duna-Tisza között először a keleti eredetű szarmaták telepedtek le. Miskolc vidéke azonban kívül esett a szarmaták települési határán is. A császárkor elején a kelták továbbélő csoportjaival számolhatunk a város területén, majd különböző germán népek, többek között a kvádok és a vandálok lakóhelyéül szolgált a Hernád mente és Miskolc mai területe is. Az 1973-ig előkerült császárkori leleteket K. Végh Katalin foglalta össze¹⁹. A korai császárkori időszakba sorolható a dudujkai kelta lelőhely (58) és Szirma-Sajópart (97). A szintén késő római kori kelta leletek kerültek elő Tapolca-Várhegyről (102) és a Szabadság (ma Erzsébet) térről (91). A belvárosban a fő utca nyugati részén több helyen kerültek elő császárkori megtelepedésre utaló nyomok (43–45, 98). A Szechenyi-negyed (128) feltárása során a leletanyagot sikerült a kvád népcsoporthoz kötni. A belváros mellett a Sajópart sávjában találhatunk császárkori emlékeket (32, 96, 97, 121, 123). A Szirma-fáskerti temetőt (19) a 3. századra datálja K. Végh Katalin. A Szirma-sajóparti lelőhelyhez (97) található földrajzilag közel az M30-as autópálya építését megelőzően felszínre került császárkori települések maradványai is (120, 121). E területen tehát mindenképpen számolhatunk megtelepedési gócponttal ebben a korban.

3. térkép: miskolci régészeti lelőhelyek a császárkorban, a népvándorlás és honfoglalás korban

Nyugatabbra a síkság és a domblábi területek találkozásánál – hozzávetőleg egyenletesen a 120m tszf. szintvonal mentén – szintén láncszerűen helyezkednek el a császárkorba sorolható

¹⁹ K. VÉGH 1975

lelőhelyek (27, 49, 68, 86, 88), ezek közül a késői császárkorra keltezhető a rendező pályaudvaron (88) előkerült leletegyüttes. További két területről ismerünk még császárkori leleteket: a pingyomi homokbánya két közeli pontjáról (16, 82) és Tapolcáról (100). A Sajó-menti dombháton és a már említett hegylábi dombtság legalacsonyabb hátain több korszak leleteit is megtalálhatjuk (neolitikum, bronzkor, császárkor, Árpád-kor: 68, 86, 88, 102), de ilyen a pingyomi homokbánya területe is (16). K. Végh Katalin alapján Lovász Emese egy avar kori lelőhelyet említ a Vezér utcából²⁰ a már említett Szirma-sajóparti vegyes korú lelőhely mellett.

10–11. századi „honfoglaló leletanyag” a közigazgatásilag Szirmabesenyőhöz tartozó Miskolc-repülőtéren (116) és az Avas oldalában a Mélyvölgy utcáról (125) került elő.²¹ Ide tartoznak a Vörös utcában és a Lankás utcában (55) feltárt feltehetően egykor egy temetőhöz tartozó XI. századi leletek is.

Árpád-kor és késő középkor (4. térkép; P. Fischl Klára)

Miskolcnak a ma ismert régészeti lelőhelyekben tükröződő Árpád- és középkori településszerkezetét a szűkebb környezetének fent leírt domborzati és vízrajzi viszonyai határozták meg.

Miskolc középkori térképén a település keleti fele síkvidék a Sajó-folyóval, rétekkal, legelőkkal. A síkságról, amelyet nyugatról a Bükk helység hegyláb felszíne határol, két elpusztult középkori települést (Koromháza és Jenke)²² ismerünk (13, 20). A mai Szirma területén szintén létezett az Árpád-kor és a középkor időszakában egy település (18).²³ A Sajó árterének kiemelkedésén található meg Felsőszolca–Várdomb (32) Árpád-kori erődítését,²⁴ és hasonló földrajzi környezetben több más azonos korú lelőhelyet (42, 51, 96, 123). Fontos természetföldrajzi elem a Bükkből a síkságra kifutó Szinva-patak völgye, amely a két tájegység között létesít kapcsolatot. Az Árpád-kori Miskolc település a Szinva völgyének Avas és Akasztó-bérc közötti szűkületében jött létre. A völgy középső szakaszánál, ahol a Szinva is több ágra szakadt, a középkorban nem alakult ki település, nyugatabbra, azonban, ahol a Szinva kilép a magas karsztos vonulatok közül, a Vár-tető lábánál fakadó hideg- és meleg forrásoknál találjuk a középkori Diósgyőrt (53, 57, 69, 84, 89, 93, 99, 112, 113).

A Diósgyőr–Miskolc települési térszerkezethez hasonlót találunk délebbre, a Hejő-patak völgyében. Itt a völgy nyugati végében melegvíz-forrásoknál alapították a tapolcai bencés apátságot (111). Környezetében nagyon elszórtan település nyomok is előkerültek (65). A Hejő-patak mentén, mielőtt a patak kifutna a síkságra, alakult ki Csaba falu.²⁵

Miskolcnak a ma ismert régészeti lelőhelyekben tükröződő Árpád- és középkori településszerkezetét a szűkebb környezetének fent leírt domborzati és vízrajzi viszonyai határozták meg. Ehhez kapcsolódik még egy következő telepítő tényező, az utak szerepe. A Pestről az északi országrészekbe, Kassára, Lengyelországba vezető országos út az eltérő földrajzi adottságokkal bíró alföldi és hegyvidéki területek találkozási vonalán haladt, a Bükk lábainál, a Sajó által öntözött síkság peremén. Ahogy a Szinva-patak keleti irányba haladva kifut a síkságra, elmetszi az itt

²⁰ K. VÉGH 1968, 52, LOVÁSZ 1992

²¹ RÉVÉSZ 1992

²² BODNÁR–SÁRKÖZY–SZOLYÁK 2000

²³ WOLF 1992

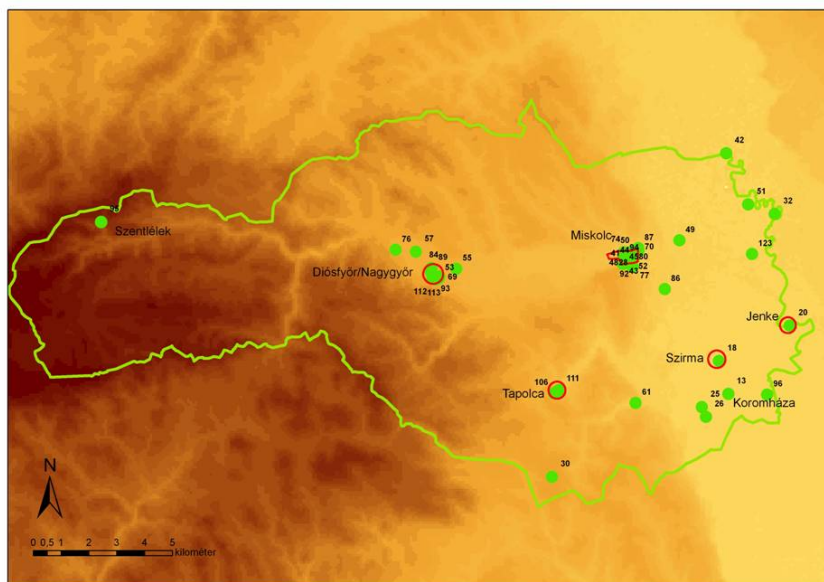
²⁴ SIMONYI 2003

²⁵ WOLF 1992

északi irányba haladó országos út. Ennél a metszéspontnál alakult ki a középkori Miskolc. Az út nyomvonala e helyen igazodik a térkép 125–130 méteres szintvonalainak rajzolatához. A Szinva mentén a síkság az Avasi szűkületnél „betüremkedik” a völgybe. Az észak-déli irányba haladó út követi ezt a betüremkedést, aminek tengelyében épp a Szinva helyezkedik el. Átkelve a Szinván ismét kifelé, keleti irányba, a síkság felé húzódik az út, és vezet tovább a már megjelölt szintvonalak mentén, a Sajó ártere feletti dombok peremén Szentpéter felé. Csaba esetében ugyanez a helyzet. Mielőtt a Hejő-patak kilépne a síkságra, a két eltérő tájegység, a Bükk lába és az Alföld találkozási vonala mentén futó országos út elmettzi a Hejőt. E metszéspontnál, ahol a korábban a 125 méteres szintvonal mentén haladó út a síkságról ismét visszafut erre a szintre, jött létre Csaba falu. Tapolcáról Miskolcra ugyanígy a 125–130 méter közötti szintvonalak mentén jutunk el.

A régészeti leleteket tekintve Miskolc központjában az Árpád-és középkori leletek ehhez az úthoz igazodnak. Amikor az országos út északnak haladva a Szinván átkelt, a mai Sötét kapunál (43, 44) elmettett egy a már említett betüremkedésben megfigyelhető, környezetétől alig kiemelkedő, a Szinva és a Pecék között, azokkal párhuzamosan futó gerincet. Ezen a gerincen vezet tovább nyugati irányba Diósgyőr felé egy másik út, aminek keleti vége az ezen a kisebb „gerincen” létrejött település főutcája, egyben utcaiaca. A régészeti leletek e kisebb kiemelkedés mentén, a Szinva átkelő környezetében sokasodnak (46) oly módon, hogy az Árpád-korban a Szinván átvezető É–D-i úttól, a 125 méteres szintvonalról keletre eső mélyebb területeket még nem érik el. Csupán a lakóterület későbbi terjeszkedése során lépi át Miskolc ezt a határt. Miskolc főutcáján a középkori leletek java a Szinva északi oldalán húzódó alacsony kiemelkedés mentén került elő (28, 45, 48, 52, 92, 94, 98, 118, 119). Ugyanakkor több kutató is felvetette annak lehetőségét, hogy a település korai történetében az Avas lábánál a Szinvától délre eső területeknek is szerepe lehetett (80, 125). Ezen az oldalon található a település középkori temploma is (41). Miskolc 14. században újonnan létrehozott településrészének – Újváros – központja lehetett a Boldogasszony-plébániatemplom a mai Deák téren, amelyből felszíni maradványok már nincsenek, csak szórványos leletek jelzik egykori helyét (50, 70, 71, 87). Miskolc és Dédes között található a szentléleki pálos kolostor (95).²⁶

²⁶ Miskolc középkori topográfiájáról: KUBINYI 1985; GYULAI 1996; GYULAI 2011

4. térkép: a miskolci táj Árpád-kori és késő középkori régészeti lelőhelyei

A régészeti lelőhelyek topográfiai eloszlásának értékelése (Ringer Árpád)

Tanulmányunkban végezetül bemutatjuk a Miskolci táj kiemelt vonzerő-potenciállal rendelkező helyeit. Ezek NY-K irányban a következők (5. térkép):

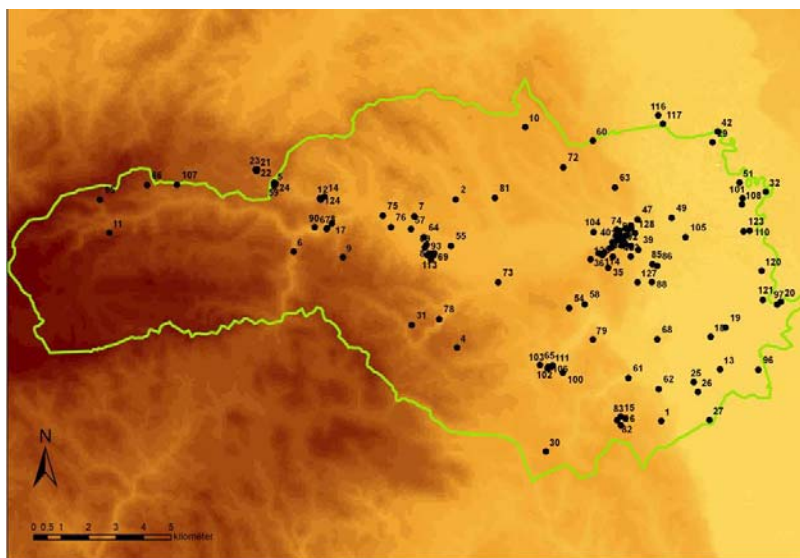
1. Lillafüred-Felsőhámor-Szinva-szoros térsége. Itt található az összes lelőhelyek 4%-a
2. Diósgyőr Vár-hegy körül a lelőhelyek 5,5%-a
3. Az Avas-tető, illetve a Szinva és a Pece torkolatok közötti hordalékkúp gerincén helyezkedik el összes lelőhely 16%-a
4. Miskolctapolcán a lelőhelyek 3%-a
5. Görömbölyön pedig szintén az összes lelőhely 3%-a található.

A Miskolci táj őskőkortól a késő középkorig létrejött régészeti lelőhelyek domborzat- és felszínforma-típusok szerinti statisztikus eloszlása a következő:

I. Miskolci-sík	17.96%
II. Hegylábi dombság	44.50%
III. Fennsík	8.59%
IV. Völgytalpak	22.70%
V. Szinva-hordalékkúp	6.25%
Együttesen	100.00%

Régészeti lelőhelyek a mai Miskolc területén domborzat- és felszínforma-típusok szerint

Eszerint a feldolgozott 128 miskolci régészeti lelőhely alapján az őskőkortól a késő középkorig legnagyobb arányban két helyen – a Miskolc–Diósgyőri-medence két pólusán –, az Avas-tetőn és a mai belváros területén (16%), továbbá ehhez képest harmadrész arányban a diósgyőri Vár-hegy környezetében (5,5%) érvényesült folyamatosan az átlag feletti lelőhelyképző vonzerő-potenciál; a két helyen együttesen a régészeti lelőhelyek 21,5%-át koncentrálna.

5. térkép: a miskolci táj régészeti lelőhelyei, domborzat- és felszínforma-típusok szerint

A valóságban persze a Miskolci táj állandó lakosságáról nem beszélhetünk. Jelek szerint ugyanis vagy kutatási hiányosságok miatt, vagy megfelelő erőforrások, illetőleg a környezet-kapacitás elégtelensége miatt a város földje lakatlan volt a következő időszakokban: a középső-kőkor elejétől az újkőkör közepéig, majd a kései neolitikumtól a késő rézkorig. Ezt követően pedig a késő-bronzkorig. Szembetűnően hiányoznak a régészeti lelőhelyek az általunk vizsgált időtartományban a Miskolc–Diósgyőri-medence völgytalpának középső szakaszán, a Szentlászló-, a Percses- és Lyukó-patak, illetőleg a Bodó- és Kőporos-tető közötti völgy Pece-patakjának torkolata között. Valószínűleg a völgytalpnak ez a része – legalább is – a késő középkor országosan kimutatható csapadékos időszakában – erősen vizenyős, mocsaras felszín lehetett.

A Miskolci táj őskőkortól a késő középkorig létrejött régészeti lelőhelyeinek statisztikus eloszlásában az első három helyen a hegylábi dombság (45,45%), a völgytalpak (22,70%) és a Miskolci-sík szerepel (17,96%).

A térképeket szerkesztette: PUSZTAINÉ FISCHL Klára.

Bibliográfia

- BODNÁR–SÁRKÖZY–SZOLYÁK 2000
BODNÁR Tamás–SÁRKÖZY Sebestyén–SZOLYÁK Péter. A történeti Borsod megye település topográfiája – A Sajó völgye Alsószolcától Sajópetriig. *Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Évkönyv* X. (2000) 87–150.
- GÁBORI 1964
GÁBORI Miklós: A késői paleolitikum Magyarországon. Akadémiai, Budapest, 1964 (*Régészeti Tanulmányok* III. – MTA Régészeti Kutató Csoportja kiadványai)
- GYULAI 1996
GYULAI Éva: Miskolc középkori topográfiája. In: KUBINYI András (szerk.): *Miskolc története I. kötet. A kezdetektől 1526-ig*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár–Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1996. 175–254.
- GYULAI 2011
GYULAI Éva: Óváros és Újváros a 15. századi Miskolcon – Adatok a kétközpontú városok topográfiájához. In: *A város és társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére*. Szerk.: H. NÉMETH István–SZÍVÓS Erika–TÓTH Árpád. Hajnal István Kör, Budapest, 2011. 21–30.
- HELLEBRANDT 1992
B. HELLEBRANDT Magdolna: Miskolc kelta kora. In: RÉMIÁS Tibor (szerk.): Régészeti tanulmányok Miskolc korai történetéből. HOM, Miskolc, 1992. 33–74. (*Miskolc város történetének dokumentumai* II.)
- K. VÉGH 1975
K. VÉGH Katalin: Régészeti adatok Észak-Magyarország i. sz. I–IV. századi történetéhez. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XIII–XIV. (1975) 65–129.
- KALICZ–MAKKAY 1977
KALICZ, Nándor–MAKKAY, János: Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene. Akadémiai, Budapest, 1977 (*Studia Archaeologica* VII.)
- KEMENCZEI 1984
KEMENCZEI Tibor: Die Spätbronzezeit Nordostungarns. Akadémiai, Budapest, 1984 (*Archaeologica Hungarica Series Nova*)
- KUBINYI 1985
KUBINYI András: A középkori Magyarország középkori része városfejlődésének kérdéséhez. *Borsodi Levéltári Évkönyv* 5. (1985) 7–82.
- LENGYEL 2004
LENGYEL György: Késő-paleolit telep Miskolc határában In: *MOMOSZ II. Őskoros Kutatók II. Összejövetelének konferenciakötete. Debrecen, 2000. november 6–8*. MOMOSZ, Debrecen, 2004. 11–20.
- LENGYEL 2008–2009
LENGYEL, György: Radiocarbon dates of the „Gravettian Entity” in Hungary. *Praehistoria* 9–10. (2008–2009) 241–263.
- LOVÁSZ 1992
LOVÁSZ Emese: Késő avar temetőrészlet feltárása Alsószolcán. In: RÉMIÁS Tibor (szerk.): Régészeti tanulmányok Miskolc korai történetéből. HOM, Miskolc, 1992. 75–90 (*Miskolc város történetének dokumentumai* II.)

MATUZ–NOVÁKI 2002

MATUZ D. Edit–NOVÁKI Gyula: Spätbronzenzeitliche, früheisenzeitliche. Erdwälle in Nordungarn. MNM, Budapest, 2002 (*Inventaria Praehistorica Hungariae*, 10)

MESTER 1989

MESTER Zsolt: A Subalyuk-barlang középső paleolit iparának újraértékelése. *Folia Archaeologica* XL. (1989) 11–35.

MESTER 2000

MESTER Zsolt: Sur le présencedu silex de Swieiechowdans l'Abri de Solyomkút. *Praehistoria* 1. (2000) 83–95.

MESTER 2001

MESTER Zsolt: A Moustéri-kultúra emlékei. RINGER Árpád (szerk.): *Emberelődök nyomában. Az őskőkor emlékei Északkelet-Magyarországon*. Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2001. 83–91.

NOVÁKI–SÁRKÖZY–FELD 2007

NOVÁKI Gyula–SÁRKÖZY Sebestyén–FELD István: Borsod–Abaúj–Zemplén megye várai az őskortól a kuruc korig. Hermann Ottó Múzeum–Castrum Bene Egyesület, Budapest–Miskolc, 2007 (*Magyarország várainak topográfiája* 1.)

RÉVÉSZ 1992

RÉVÉSZ László: Honfoglalás és államalapítás kori temetők Miskolcon. In: RÉMIÁS Tibor (szerk.): Régészeti tanulmányok Miskolc korai történetéből. HOM, Miskolc, 1992. 91–120. (*Miskolc város történetének dokumentumai* II.)

RINGER 1983

RINGER Árpád: Bábonyien, eine mittelpaläolithische Blattwerkzeugindustrie in Nordost-Ungarn. ELTE Régészeti Tanszéke, Budapest. 1983 (*Dissertationes Archaeologicae*, Series II. № 11)

RINGER 1993

RINGER Árpád: Az Avas betelepültsége az őskortól az újabb kőkorig. In: DOBROSSY István (szerk.): *A miskolci Avas. Monográfia a város jelképéről*. Herman Ottó Múzeum–Borsodi Nyomda, Miskolc. 69–81.

RINGER 1996

RINGER Árpád: Miskolc földjének története a honfoglalásig. In: KUBINYI András (szerk.): *Miskolc története I. kötet. A kezdetektől 1526-ig*. Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltár–Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1996. 33–81.

RINGER 2001

RINGER Árpád: Legősibb múltunk kutatása Északkelet-Magyarországon. A paleolitikum kezdetei. Az őskőkor emlékei Északkelet-magyarországon. Középső-Paleolitikum In: RINGER Árpád (szerk.): *Emberelődök nyomában. Az őskőkor emlékei Északkelet-Magyarországon*. Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2001. 7–23.; 62–82.

RINGER–LENGYEL 2001

RINGER Árpád–LENGYEL György: Miskolc Rózsás-hegy késő-paleolitikus leletei. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XL. (2001) 39–61.

RINGER–MONCEL 2003

RINGER, Árpád–MONCEL, M–H.: Le Taubachien dans la grotte Diósgyőr-Tapolca (Montagne de Bükk, Hongrie du Nord-est). *Praehistoria* 3. (2003) 177–203.

SIMÁN 1995

SIMÁN, Katalin: La grotte Szeleta et le Szélétien. *Paléo. Supplément*. No 1. (1995). 37–43.

SIMONYI 2003

SIMONYI, Erika: Előzetes jelentés a Felsőzsolca-Várdombi ásatásról (1992–2001). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XLII. (2003) 109–133.

SZOLYÁK 2008–2009/a

SZOLYÁK, Péter: Upper Palaeolithic Blade Cores and Flake Cores from the Herman Ottó Cave, Miskolc-Alsóhárom, Northeast Hungary. *Praehistoria* 9–10. (2008–2009). 225–240.

SZOLYÁK 2008–2009/b

SZOLYÁK, Péter: New Radiocarbon Data with Stratigraphical, Climatic and Archaeological Contexts to the Palaeolithic Assemblage of the Herman Ottó Cave, Miskolc-Alsóhárom, Northeast Hungary. *Praehistoria* 9–10. (2008–2009). 213–223.

VÉGH 1968

K. VÉGH Katalin: Avarkori leletek a miskolci múzeumban. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* II. (1968) 47–90.

VÉGH 1975

K. VÉGH Katalin: Régészeti adatok észak-magyarország I. sz. I–IV. századi történetéhez. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XIII–XIV. (1975) 65–129.

WOLF 1992

WOLF Mária: Régészeti adatok Miskolc korai történetéhez. In: RÉMIÁS Tibor (szerk.): Régészeti tanulmányok Miskolc korai történetéből. HOM, Miskolc, 1992. 121–155. (*Miskolc város történetének dokumentumai* II.)

MISKOLCI EGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR